

## TÓBIÁS ÁRON

### Találkozások Tamási Áronnal

Gond és hitvallás



TÓBIÁS ÁRON (1927) Budapest

Ha Tamási Áronra gondolkodom, valami ősi nyugalom kerít hatalmába. Olyan ember, mint az egyik úti-könyvében szereplő, vidéken fellépő színész, akiről azt írja a városka lapja, hogy amikor megjelent a színen, betöltötte az egész színpadot, és rajta kívül nem létezett senki.

Pedig arcvonásai nem is az íróé vagy a színészé.

A „szegénység szárnyaiból” tizenegy testvér közül előkerült fiúgyermek akár favágó is lehetne a hegyekben, akire a látogatók felfigyelnek: ni, milyen érdekes ember, milyen bölcsességeket mond, ha tanulhatott volna, bizonyosan még nagy író is lehetett volna belőle...

Önvallomása szerint sohasem készült írónak, első novelláját inkább legénykedésből, virtusból írta.

– De ha már írtam és írok, akkor azt jól és emberi becsülettel igyekeztem mindig csinálni – mondja ma is, ha nem is éppen virtusból, hanem a tisztesség okáért. – Jól, művészi értelemben, s becsületesen eszmei és erkölcsi szempontból. Ha orvos, kutató vagy más tudós lennék: ugyanígy csinálnám.

Órákig tud elülni – amíg summázva ki nem jelent valamit, vagy éppenséggel nem él a történet példabeszédével – szemlélődve s emlékezve. Hol jár, nem tudni, talán a szülőföldön, Farkaslakán vagy Kolozsvárott, ahol ilyenkor, tél farkán vagy tavasz kezdetén olyan jó ízekkel csábított a kávéházban az ebéd utáni feketekávé, vagy a „bajszterző nagyvilágban”, Amerikában, ahová hősének, Ábelnek képében még egyszer ellátogatott... Egy ízben, nem is tréfásan, ezt mondta:

– Ha tudnék, legszívesebben a születésem előtti időre emlékezném, s ez lényeges is lenne nagyon, mert az írói képesség korábban születik, mint maga az író. Nem szójátékot használok, hanem az öröklés dolgáról beszélek. Arról a köznapiságról, hogy a sejtek mindig emlékeznek az elődökre. A növények világában ez annyira természetes, hogy csodájára járnánk annak az almafának, melyik alma helyett tököket terem. De nyilvánvaló az állatoknál is, amíg a bolha pókhálót nem szó vagy tücsök módjára nem ciripel. Az emberi sejtek is emlékeznek a szülőkre és azokon keresztül az ősökre, akik nemcsak testi formákat örökítenek át, hanem egyes hajlamokat és különböző képességeket is.

Édesapjától a sűrű kedélyt, a világjavító indulatot és a formaérzékenységet örökölte, kedves anyjától a humort, a lélek és a szív költői libbenéseit, az őseitől pedig – akik örökölték a szabadság jussa fölötte – a virrasztók szimatát.

Ma is inkább emberi mivoltára büszke, nem az írói mivoltára. Pedig csak az Ábel-könyvek lassan félmillió példányban kerültek kinyomtatásra, s nemcsak éppen magyar nyelven...

Utoljára kedves budai, Mártírok útjai halászcsárdájában találkoztunk, délidőn. Túl volt már a könnyű ebéden, az erős paprikával megjavított bográcsgulyáson s az üvegecske sörön, rágyújtott a külföldi tisztelődől kapott hollandus szivarra.

Miközben magam is nagy kedvvel kanalaztam a forró és erős levest, elmondtam, hogy filmvetítésen voltam. A francia „új hullám” neves vezéralakjának, Robbe-Grillet-nek érdekes filmjét láttam, a *Halhatatlant*, melyet maga írt és rendezett. Nem tűnt abban lényegesnek sem történet, sem cselekvés, hanem maga az atmoszféra meg valami nosztalgia, ami a múltat jelképezi.

– Ez lenne az irodalom? – kérdeztem, de inkább magam elé...

– Hát, magam is azt tartom – szólalt meg Tamási, szivarfelhője mögül –, nem a szövegben, hanem a szöveg mögött van a mondanivaló izgalmasabb része. Nyilván ezért szökdöstem át én is a mesék birodalmába...

Igen, egy helyen ezt írta: „a mesék fáját igyekeztem beoltani a való élet ágaival, és a való élet történeteibe bizonyára ezért építettem bele a mesék jelképeit”.

Majd így folytatta:

– Mikor 1960-ban Londonban jártam, ott egy magyar származású mérnök, aki a magyar írók hangját meg akarja örökíteni, és felveszi magnetofonra, megkért engem is, olvassék fel valamit. Fel is olvastam egy mesét. Ott volt egy régi író-barátom, aki meghallgatta szintúgy a mesét, s megkérdezte, hogy mi a története ennek a mesének. Mondtam, hogy megelőző évben otthon voltam a szülőföldemen, s találkoztam megint egy öreg falusi emberrel, kedves ismerősömmel, akit még elemista koromból ismerek. Ő szokott nekem meséket mondani. Többek között ezt a mesét is elmondta, illetőleg lényegében ugyanezt a mesét, amin én írói módszer szerint változtattam, illetőleg formáltam. Azt mondja erre az én író-barátom, hogy ő a mesét majdnem teljes valóságában, ahogy itt tőlem hallotta, a dél-amerikai spanyol mesevilágból ismeri. Csináltak is belőle egy filmet, nagyon jól sikerült film lett belőle. Azt is látta. A megjegyzésem erre az, hogy a mese hőse mind a két változatban a halállal cimborázik. De amíg a megoldás a dél-amerikai mesében tragikus, a székely változatban inkább játékos. A spanyol mesében a hős belehal, mert nem tud a halállal komédiázni, a székely viszont túljár az eszén. De folytatnám tovább. Gyakran találkozom olyan emberekkel, akiket lelkiileg gyógyított az írás. Az egyik könyvnapon odajött a sátorhoz egy olvasó, orvosi recepttel. A papirosra az orvos az én könyvemnek a címét írta fel, s amikor az az ember nagy komolyan átadta nekem, hozzátette, hogy ő lelki beteg, búskomor, depressziós és így tovább, s neki a doktor ezt rendelte. Persze, jót neveltünk rajta, s én hamarosan el is felejtettem a történetet, amit a doktor tréfájának tartottam. De alig néhány napja egy ismerősöm útján üzenet érkezett hozzám, mégpedig az ismerősöm édesapjától, aki híres pszichológus orvos. Hogy ő tüdőgyulladásban feküdt, s elkérte az ismerősömtől az új könyvemet. Ezt a *Hétszínű virágot*, amiben éppen a derűs novelláim sorakoznak. Elkérte és elolvasta. A lélek útján testileg is jobban lett tőle, s azt üzenete, mondd meg Tamási Áronnak, hogy az ő könyvének köszönhetem a gyógyulást. Sajnálatos dolog, hogy az irodalomnak ezt a vonatkozását, ami a lelki épüléssel kapcsolatos, éppen az irodalmárok nem veszik figyelembe, vagy pedig teljesen mellékes és elhanyagolható dolognak tartják. Ez azért szomorú, mert az irodalomnak közösségi és embernevelő szerepe ebben is megmutatkozik.

Múltkoriban Krúdy ürügyén találkoztunk, a lakásán, badacsonyi szürkebarát mellett, ahol kedves íróbarátaival együtt vallott az íróról, általában az irodalomról, magnetofonszalagra.

– A magyar irodalomnak vannak olyan írói, akiket az irodalom maga választott, és vannak írói, akik maguk választották az irodalmat tevékenységi területüknek. Krúdy Gyula azok közé tartozott, akiket az irodalom választott: hogy az irodalmat tulajdonképpen képviselje, illetőleg adja és művelje. Ez szerencsés dolog, mert ha az irodalmat földben képzelnék el, akkor vannak olyan emberek, akikhez a föld odamenne, nem kellene megvenni, odamenne és nagyon gazdag, kitűnő emberek lennének.

Az utóbbit már tréfás mosollyal mondta Tamási Áron, aki megelőzően arról panaszkodott, nagyon sajnálta, hogy két nagy íróársával nem sikerült személyesen találkoznia: Ady Endrével és Krúdy Gyulával. (Bár amikor Móricz Zsigmonddal találkozgatott, sokszor órákig ültek egymás mellett, alig ejtve néhány szót, így „csevegtek”...)

Kik tehát a kedves írói, akikkel könyveiken keresztül beszélget?

Gondolkozik, bort tölt, megmarkolja a poharát, s lassú mozdulatokkal a pohár talpával végigsimogatja maga előtt, körözve, a terítőt. Nehezen indul vallomásra.

– Az egyes írók közül azokat szeretem, akikben derű van, kedély és szív... Rám óriási hatással volt Swift és Cervantes. Az oroszok közül talán a legjobban Turgenyevet szeretem. A magyarok közül szeretem Jókait, Mikszáthot, Krúdyt, ezt a vonalat. De nagyon nehéz és igazságtalan dolog is megnevezni így hirtelen írókat, mert bizonyosan kihagy az emlékezet. Csak megismételhetem, amit Krúdyra mondtam, hogy azokat szeretem, akik nem irodalmat csinálnak, hanem akiket az irodalom maga választ írókká...

Mint egy bölcs falusi törvénybíró vagy keleti kádi, olyan körülményesen s körültekintően ítélkezik, hogy azokat se bántsa meg a kellenél jobban, akiket nem emleget...

A nyáron a könyvtárból mentem egyszer egyenesen hozzá, mert panaszkodott, hogy Orbán Balázs híres művéhez, a *Székelyföld enciklopédiájához* nem tud hozzájutni. (Egy ízben a Néprajzi Múzeum könyvtára kikölcsönözte, de sokáig nem tudta nélkülözni, vissza kellett adni a híres-ritka könyvet.) Táskámban vittem tehát a többkötetes gyűjteményt. Magnetofont sajnos nem, mert annyi szalag nincsen, amennyi elég lenne Tamási Áron hallgatásaihoz. De körülnéztem alaposan írói műhelyében.

Az íróasztal fölött édesanyja képe, a másik szobában a szülőház fényképe. S egy kedves koszorú, szinte a Kossuth-díj koszorúja párjaként, szalagján ezzel az írással: „Áronkának szívbeli barátaitól...”

Szokása szerint előrehajolt „gondolkodó” székében, melynek támlájára – megcsodálták már többen – egy elmés népi faragó két szarvast rajzolt, s a két szarvas közé a bibliai két embert faragta oda. A támla egyik lapján a szerelem előtt Adám és Éva édeskedik, a hátsó lapon meg már a szerelmeskedés után pihennek.

Valamiféle írói hitvallásról szerettem volna kifaggatni, érdekelt nagyon, hiszen emlékeztem egy kongresszusi megállapítására: „...a magam számára megfogalmaztam a szocialista realizmus lényegét, ami így szól: a jelen eseményei közé ülted el a jövőt, mely csak szocialista lehet.”

– Mikor megjelent az első könyvem – kezdte –, Amerikában voltam, és egy amerikai családnál laktam. Ott állt a könyvem az asztalon, s kíváncsi volt rá a bájos amerikai háziasszonyka, látván, hogy a könyv címlapján az én nevem szerepel. Meg is kért arra, hogy a könyvből olvassak fel valamit. Vagy tíz sort elolvastam neki, s akkor ránéztem. A fiatalasszonyka elpirult, s így szólt hozzám: Mondja meg, hogy megérti-e ezt valaki. Azt feleltem, hogy megérti, hiszen ha igaz, tizennégy milliárd magyarul beszélő ember van a világon. Nekem ez a kérdés sokszor eszembe jut, mert nem haszontalan kérdés. Amikor a *Bölcső és bagoly* elkészült, és négy évig várt kinyomtatásra, arra gondoltam: vajon megértene-e engem? S végeredményben: én megértem-e magam? Az egész világ csupa ilyen kérdés: mit értünk meg belőle? Ki érti meg, hogy egy férfi tehetségesebb, mint a többi; vagy az egyik nő szebb, mint a másik? Mert nemcsak azért okosabb az egyik férfi, hogy többet tanul, mint a másik; mert nemcsak azért szebb az egyik nő, mint a másik, mert az szebben öltözködik... A legbelsőbb titkot nem értjük. A legtöbb házasság is azért került kátyúba, mert mind a kettő azt mondja a másiknak: Te nem értesz meg engem! S a népek megértik-e egymást, szomszédok vagy más világrészbeliek?

Tamási Áron realizmusának gyökerei innen, a kérdező s vizsgálódó író kérdéseiből táplálkoznak. Ahogyan egy külföldi – magyar írásokat tartalmazó – antológia számára megfogalmazta: „A valóság számomra nemcsak társadalmi vonatkozásaiban él, hanem az emberi lét egész tudományos és költői világára kiterjed.”

Mikor idéztem, csak rám nézett, és ezt mondta:

– Elég baj ez nekem...

Majd később még ennyit:

– De ha már ebben az életben bajlódni kell valamivel, akkor legyen az valóban méltó az emberhez, aki mégis több, mint az értelmes majom...

Elbúcsúztam, s az Orbán Balázs-könyvek azóta is, nyártól tavaszig, nála vannak, mert senki más nem kérte olvasásra a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárból...

Nem lehetne ezt a könyvet Tamási Áronnak örök időkre kikölcsönözni, hiszen a legtöbbet mégiscsak ő tud hasznosítani belőle ma Magyarországon?

Tamási Áron „tündéri realizmusa” – ahogyan az irodalomtörténészek hajlamosak „beskatulyázni” – itt van, karnyújtásnyira tőlünk a könyvespolcokon, a könyvtárak gyűjteményében vagy a könyvtárszolgálatokban. Tehát könnyen elérhető, s hátha még akad színigazgató, aki sokféle darabja közül műsorra tűz egyet-kettőt, vagy „szívbeli” filmes, aki ha regényeit nem is – az első nekifutásra ténylegesen sok lenne –, de százharminc novellája közül valamelyiket filmnyelvre fordítaná...

Személyes találkozások is gyakran megtörténhetnek. Tavaly a „meglett” író oly sűrűn útra kelt, akár fiatalabb korában. Író-olvasó találkozásokon nézett szembe Miskolcon, Gyöngyösön, Egerben, Sárospatakon s Pest meg Bács megyében mindazokkal, akik látni akarták, s megszorítani a kezét. Nemrégiben a Rádió szerzői estet iktatott műsorába, ahol egy óra alatt megszédhettük magunkat életművének ízes gyümölcseiből.

Bensőséges hangon így adott ars poeticát:

– Hadd mondjam meg, hogy nekem két ábránd segített abban, hogy a létet emberi módon el tudjam viselni. Az egyik a gondolkodás erkölcsi ábrándja, melyet főleg a nép, az ifjúság gondja táplált, a másik az értelem misztériuma, melynek a jogán a világot fenntartó törvény előszobájában néhány évtizedet tölthet az ember. Számomra tehát az irodalom afféle virágos pálca volt, mellyel ezt a két ábrándot kívántam a valóság lakodalmába hívni.

(1964)